

XALQARO HUQUQDA APARTEYT TIZIMIGA QARSHI KURASH

Mamadjanova Baxriniso Mexriyod qizi

*Namangan davlat universiteti Yuridik fakulteti Milliy g'oya,
ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xalqaro huquqda apartheid tizimiga qarshi kurash uzoq va murakkab kurash edi. Afrikaan tilida “alohidalik” degan ma’noni anglatuvchi apartheid 1948 yildan 1990-yillarning boshigacha Janubiy Afrikada amalga oshirilgan institutsional irqiy segregatsiya va kamsitish tizimi edi. Apartheid rejimi ko‘pchilik qora tanli aholiga asosiy inson huquqlari, jumladan, ularning harakatlanishi, ta’lim olishi va ish bilan ta’minlanish imkoniyatlarini cheklashdan voz kechish bilan tavsiflangan.

Kalit so‘zlar: Apartheid, boshqaruv, huquqiy, ma’muriy, o‘zbek davlatchiligi, hukmronlik. mamlakat.

Xalqaro huquqda apartheid tizimiga qarshi kurash keng e’tibor va munozaralarga sabab bo‘lgan muhim va murakkab masala bo‘ldi. 1948-yildan 1990-yillarning boshigacha Janubiy Afrikada amalga oshirilgan apartheid tizimi irqiy segregatsiya va diskriminatsiyani institutsionalizatsiya qildi, natijada inson huquqlarining keng tarqalgan buzilishi va oq tanli bo‘lmagan aholining zulmi sodir bo‘ldi. Apartheidga qarshi kurashda qo‘llanilgan eng ko‘zga ko‘ringan huquqiy hujjatlardan biri 1973-yilda BMT Bosh Assambleyasi tomonidan qabul qilingan Apartheid jinoyatini bostirish va jazolash to‘g‘risidagi xalqaro konventsiya bo‘ldi. Bu konventsiya apartheidni insoniyatga qarshi jinoyat sifatida belgilab, unga qarshi kurashga chaqirdi. muvofiqlashtirilgan xalqaro harakatlar orqali yo‘q qilish.

Apartheid, oq tanlilar tomonidan boshqariladigan Janubiy Afrikaning Millatchilar partiyasi tomonidan 1948 yilda mamlakatdagi qattiq, institutsionallashgan irqiy bo‘linish tizimiga berilgan afrikaans nomi boshlangan shu o‘rinda aytish lozimki 1990-yillarning boshida demokratik hukumatning shakllanishiga olib kelgan bir qator qadamlar bilan yakunlandi. Yillar davomida zo‘ravon ichki norozilik, oq tanlilarning sadoqatini susaytirishi, xalqaro iqtisodiy va madaniy sanksiyalar, iqtisodiy kurashlar va Sovuq urushning tugashi Pretoriyada oq tanli ozchilik hukmronligini ag‘dardi. AQShning rejimga nisbatan siyosati asta-sekin, ammo to‘liq o‘zgarishlarni boshdan kechirdi, bu apartheidning dastlabki omon qolishi va oxir-oqibat qulashida muhim qarama-qarshi rol o‘ynadi. Janubiy Afrikada

qora tanli janubiy afrikaliklar tomonidan oq tanlilar hukmronligiga qarshi tartibsizliklar, boykotlar va norozilik namoyishlari 1910-yilda mustaqil oq tanlilar hukmronligi boshlanganidan beri sodir bo'lgan. 1948-yilda hokimiyatni qo'lga olgan Millatchilar partiyasi barcha qonuniy va zo'ravonliksiz vositalarni amalda to'sib qo'yganida, muxolifat kuchaydi. oq bo'lmaganlar tomonidan siyosiy norozilik. Afrika Milliy Kongressi (ANC) va uning filiali bo'lgan Pan-Afrikachilar Kongressi (PAC), ikkalasi ham ko'pchilik hukmronligiga asoslangan boshqaruvning mutlaqo boshqacha shaklini nazarda tutgan, 1960-yilda qonundan tashqari deb topilgan va uning ko'plab rahbarlari qamoqqa olingan. Eng mashhur mahbus Aparteidga qarshi kurashning ramziga aylangan ANC rahbari Nelson Mandela edi. Mandela va ko'plab siyosiy mahbuslar Janubiy Afrikada qamoqda qolishgan bo'lsa-da, aparteidga qarshi bo'lgan boshqa yetakchilar Janubiy Afrikadan qochib ketishdi va bir qator qo'llab-quvvatlovchi mustaqil Afrika davlatlarida, jumladan Gvineya, Tanzaniya, Zambiya va qo'shni Mozambikda shtab-kvartira tashkil etishdi va u yerda ular uchun kurashni davom ettirdilar. aparteidni tugatish. Biroq, 1980-yillarga qadar bu tartibsizlik Janubiy Afrika davlatiga daromad, xavfsizlik va xalqaro obro'-e'tiborda sezilarli yo'qotishlarga olib keldi.

1960 yilda Sharpevil shahrida oq tanli Janubiy Afrika politsiyasi qurolsiz qora tanli namoyishchilarga qarata o't ochgach, 69 kishini o'ldirgan va 186 kishini yaralaganidan keyin xalqaro hamjamiyat aparteid rejimining shafqatsizligini seza boshlagan edi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Janubiy Afrika hukumatiga qarshi sanksiyalar kiritish chaqirig'iga rahbarlik qildi. Dekolonizatsiya qit'ani o'zgartirganda, Afrikadagi do'stlarini yo'qotishdan qo'rqib, Xavfsizlik Kengashining qudratli a'zolari, jumladan Buyuk Britaniya, Frantsiya va Qo'shma Shtatlar takliflarni susaytirishga muvaffaq bo'lishdi. Biroq, 1970-yillarning oxiriga kelib, Evropa va Qo'shma Shtatlardagi ommaviy harakatlar o'z hukumatlariga Pretoriyaga iqtisodiy va madaniy sanksiyalar qo'yish uchun bosim o'tkazishga muvaffaq bo'ldi. 1986 yilda AQSh Kongressi aparteidga qarshi keng qamrovli qonunni qabul qilgandan so'ng, ko'plab yirik transmilliy kompaniyalar Janubiy Afrikadan chiqib ketishdi. 1980-yillarning oxiriga kelib, Janubiy Afrika iqtisodiyoti ichki va tashqi boykotlarning oqibatlarini, shuningdek, Namibiyaning bosib olishda harbiy majburiyatlari yuki bilan kurashdi.

Bundan tashqari, bir qancha davlatlar o'z kompaniyalariga aparteid davrida Janubiy Afrika bilan biznes yuritishni taqiqlash uchun ichki qonunlarni joriy qildilar va bu rejimga iqtisodiy bosim o'tkazishga yordam berdi. Huquqiy mexanizmlardan tashqari, aholi harakati, fuqarolik jamiyati tashkilotlari va shaxslar aparteidga

barham berish tarafdori bo'lishda hal qiluvchi rol o'ynadi. Ularning sa'y-harakatlari orasida Janubiy Afrikadagi inson huquqlari buzilishi haqida xabardorlikni oshirish, Janubiy Afrika mahsulotlariga boykot uyushtirish va "Apartheid endi odatda qo'pol buzilish sifatida tan olinadi xalqaro huquq, haqiqatan ham xalqaro jinoyat. Shunday qilib, xalqaro huquq apartheidga barham berish uchun kurashda muhim vositaga aylandi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Nizomi, Insoniyat umumjahon deklaratsiyasi Birlashgan Millatlar Tashkiloti va uning huquqlari va boshqa konvensiyalari va deklaratsiyalari agentliklar oilasi, Xalqaro Sud qarorlari va fikrlari va Xalqaro huquq komissiyasining hisobotlari yangi normalarni yaratdi apartheidga qarshi xalqaro huquq kengroq ahamiyatga ega. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan Janubiy Afrikadagi irqiy muammoni ko'rib chiqish 1946 yildan beri Assambleya va Birlashgan Millatlar Tashkilotining boshqa organlari va hukumatlararo O'shandan beri tashkilotlar ushbu yangi me'yorlarga katta hissa qo'shdilar. Bundan tashqari, Birlashgan Millatlar Tashkilotining nufuzli organlari bir necha bor Janubiy Afrikaning irqchi rejimining irqiy kabi harakatlarini qoraladi mamlakatdagi diskriminatsiya, segregatsiya va repressiya, ishg'olning davom etishi Namibiya va qo'shni davlatlarga qarshi tajovuz va terrorchilik harakatlari kabi Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomi va xalqaro huquqni buzish".¹ Janubiy Afrikadagi apartheidga qarshi faollarni qo'llab-quvvatlash kiradi. Apartheidga qarshi kurash oxir-oqibat Nelson Mandelaning 1990 yilda qamoqdan ozod etilishi va Janubiy Afrikada ko'pchilik boshqaruviga tinch yo'l bilan o'tishga olib kelgan keyingi muzokaralar bilan yakunlandi. Xalqaro huquqiy baza apartheidni delegitizatsiya qilish va uni yo'q qilishga qaratilgan sa'y-harakatlarni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynadi.

Xalqaro hamjamiyat apartheid tizimini qoraladi va Janubiy Afrika hukumatiga kamsitish siyosatini to'xtatish uchun bosim o'tkazish uchun turli choralar ko'rdi. Eng muhim qadamlardan biri 1973 yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi tomonidan apartheid jinoyatiga qarshi kurash va jazolash to'g'risidagi xalqaro konvensiyaning qabul qilinishi bo'ldi. Bu konvensiya apartheidni insoniyatga qarshi jinoyat sifatida belgilab, uni yo'q qilishga chaqirdi. Huquqiy hujjatlardan tashqari, Birlashgan Millatlar Tashkiloti kabi xalqaro tashkilotlar, shuningdek, ayrim davlatlar va fuqarolik jamiyati guruhlarini Janubiy Afrikani diplomatik va iqtisodiy jihatdan izolyatsiya qilish uchun iqtisodiy sanksiyalar,

---

¹ APARTHEID, SOUTH AFRICA AND INTERNATIONAL LAW Selected Documents and Papers Edited by Enuga S. Reddy [This collection of documents and papers was published by the United Nations Centre against Apartheid in its Notes and Documents Series, No. 13/85, in December 1985.]

embargolar va boshqa bosimlarni qo'lladilar. 1973-yil 30 noyabrda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi Aparteid jinoyatini bostirish va jazolash to'g'risidagi xalqaro konventsiyani imzolash va ratifikatsiya qilish uchun ochildi. Unda aparteid jinoyati "bir irqiy guruhning boshqa har qanday irqiy shaxslar guruhi ustidan hukmronligini o'rnatish va saqlab qolish va ularga muntazam ravishda zulm qilish maqsadida amalga oshiriladigan g'ayriinsoniy harakatlar" deb ta'riflangan. Aparteidga qarshi kurash milliy va xalqaro darajadagi huquqiy muammolarni ham o'z ichiga oldi. Ayrim hollarda aparteidan jabrlangan shaxslar yoki guruhlar mahalliy sudlar yoki xalqaro tribunallar orqali adolat izlaganlar. Masalan, 1986 yilda Namibiya (o'sha paytda Janubiy Afrika nazorati ostida bo'lgan) tomonidan Janubiy Afrika tomonidan xalqaro huquqni buzganligi to'g'risida ish Xalqaro Sudga (ICJ) kiritilgan. ICJ Namibiya foydasiga qaror qildi va Janubiy Afrikaning ishg'olini to'xtatishga chaqirdi. Aparteidga qarshi eng mashhur huquqiy kurashlardan biri Nelson Mandela va rejimga qarshilik ko'rsatgani uchun qamoqqa tashlangan aparteidga qarshi boshqa faollar nomidan olib borilgan. Ularning sud jarayoni butun dunyo e'tiborini tortdi va ularning ishini qo'llab-quvvatladi. Oxir-oqibat, ichki qarshilik, xalqaro bosim, huquqiy muammolar va diplomatik sa'y-harakatlarning kombinatsiyasi tufayli aparteid asta-sekin qulab tushdi. 1994 yilda Janubiy Afrikada Mandela prezident etib saylangani bilan birinchi ko'p irqli demokratik saylovlar bo'lib o'tdi - bu o'nlab yillar davomida institutsionallashgan irqchilikka barham berdi.

Xalqaro huquqda aparteidga qarshi kurash zulmkor rejimlarga qarshi kurashish va inson huquqlarini ilgari surish uchun huquqiy asoslardan qanday foydalanish mumkinligiga muhim misol bo'lib xizmat qiladi. Bu, shuningdek, mazmunli o'zgarishlarni amalga oshirishda milliy va global miqyosda jamoaviy harakatning kuchini namoyish etadi. Butun dunyoda tizimli diskriminatsiyaga qarshi kurashishda hali ko'p ish qilinishi kerak bo'lsada, aparteidning mag'lubiyati qonuniy asosda barqaror targ'ibot va qat'iyat orqali nimaga erishish mumkinligining kuchli dalilidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. APARTEID, JANUBIY AFRIKA VA XALQARO HUQUQ Tanlangan hujjatlar va hujjatlar Enuga S. Reddi tahriri ostida [Ushbu hujjatlar va hujjatlar to'plami Birlashgan Millatlar Tashkilotining Aparteidga qarshi Markazi tomonidan 1985 yil dekabr oyida o'zining Eslatmalar va Hujjatlar seriyasida, № 13/85da nashr etilgan.]

2. Aparteid jinoyatini bostirish va jazolash to'g'risidagi konventsiya. Nyu-York, 1973 yil 30-noyabr
3. Human Rights Watch Xalqaro huquqda aparteid va ta'qiblar haqida mulohazalar
4. Aparteidga qarshi xalqaro huquqiy harakat Devid Vaysbrodt Minnesota universiteti huquq maktabi, Jorjina Mahoni 4 LAW & INEQ. 485 (1986)
5. Aparteidga qarshi kurash: bugungi dunyo uchun saboqlar <https://www.un.org/en/chronicle/article/struggle-against-apartheid-lessons-todays-world>
6. Satvoldiyev Fakhridin Akbarali O'g'li. МАКТАБ О'QUVCHILARI HUQUQIY TA'LIM VA TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI //INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION. – 2023. – Т. 2. – №. 24. – С. 28-30.
7. Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li. МАКТАБ О'QUVCHILARI HUQUQIY TA'LIM – TARBIYASINI SHAKLLANTIRISH BORASIDA OLIV BORILGAN TAJRIBA SINOV ISHLARI NATIJALARINING PEDAGOGIK TAHLILI. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари. -№ S/2 (3)-2023. ISSN: 2181-1342 (Online) <https://scienceproblems.uz>
8. <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/pcw/98678.htm>
9. Satvoldiyev Fakhridin Akbarali O'g'li. "Prospects for improving the technologies of developing legal thinking for schoolchildren (on the example of the province of Namangan)." *Current research journal of pedagogics* 4.01 (2023): 94-97.